

Haastattelu- ja kyselytutkimusten tekijöille on tarjolla monenlaista oppia sekä oppikirjoissa että aikaisempien tutkimusten raporteissa. Oppikirjoissa esitetään, miten tutkimustyön pitäisi sujua, ja joissakin harvoissa tutkimusraporteissa kerrotaan sitten, miten työ sujui todellisuudessa. Silloinkin esitellään tavallisesti vain paraatipuoli eli se, miltä tutkijat olisivat halunneet työnsä näyttävän. Ne käytännön tehtävät ja vaikeudet, joita jokaisessa tutkimuksessa kohdataan, jäävät vaille huomiota.

Tätä puutetta yritetään tässä kirjoituksessa korjata. Vaihe vaiheelta esitellään tärkeimmät niistä tehtävistä, joita laajahkossa haastattelututkimuksessa on jouduttu hoitamaan. Kuvauksen kohteena on koko ajan yksi ja sama tutkimus. Kaikki sen vaiheet on kuvattu todenmukaisesti. Ajat ja paikat vastaavat myös todellisuutta, mitään niistä ei ole muutettu.

Artikkeli on kaksiosainen. Ensimmäisessä osassa käydään läpi työvaiheet, jotka edelsivät varsinaista aineistonkeruuta. Toinen osa ilmestyy tämän lehden seuraavassa numerossa. Siinä selvitetään haastattelujen sujumista kentällä sekä tietojen kulkua raportointivaiheeseen saakka.

JUOMATAPATUTKIMUS —76

Esiteltävä tutkimus on nimeltään juomatapatutkimus —76. Se kuuluu Alkoholitutkimussäätiön työohjelmaan ja toteutetaan säätiön nimissä. Varsinainen työ on tehty Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitoksessa. Aineiston keruusta huolehtivat Oy Alko Ab:n myyjistä värvetyt vapaaehtoiset haastattelijat.

Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa suomalaisten alkoholin käytöstä sekä alkoholiin liittyvistä asenteista ja mielipiteistä. Päätös tutkimuksen tekemisestä tehtiin syksyllä 1974. Alkoholin kulutus henkeä kohden laskettuna oli silloin kasvanut jatkuvasti vuodesta 1958

lähtien ja erityisen nopeaa oli kasvu ollut uuden alkoholilain voimaantulon jälkeen. Kun alkoholin kulutus vuonna 1969 oli 4,2 litraa, se vuonna 1974 oli jo 6,5 litraa absoluuttialkoholia henkeä kohden. Kulutuksen kasvu ei siis ollut pysähtynyt vuoden 1969 hyppäykseen, joka sekin jo yllätti alkoholilain uudistajat. Lainmuutoksen yhteydessä Klaus Mäkelä selvitti myös koko väestön juomatapojen muuttumista. Nämä kulutustutkimuksen tulokset vuodelta 1969 ovat edelleenkin tuoreimmat käytettävissä olevat juomatapatiedot, jotka koskevat koko väestöä. Kun alkoholiolot näyttivät siis muuttuneen melkoisesti vuoden 1969 jälkeen, pidettiin ajanmukaisempien tietojen keräämistä tarpeellisena.

Sen jälkeen, kun juomatapatutkimuksen tekemisestä oli jo päätetty, tuli aihe kahdesta syystä vielä ajankohtaisem-

Tämän raportin tuottamiseen ovat osallistuneet: Raija Ahtola, Leila Iivonen, Tuula Muhonen, Toivo Pöysä, Eeva-Liisa Tuovinen ja Juhani Turunen.

maksi: keskioluesta tuli alkoholipoliittinen kiistakapula ja koko alkoholipoliittista tilannetta selvittämään asetettiin parlamentaarinen alkoholikomitea. Juomatapatutkimus ei suoranaisesti liity kumpaankaan näistä, mutta siitä saatavilla tuloksilla on varmasti merkitystä niin keskiolutkysymyksessä kuin alkoholikomitean työssä laajemminkin.

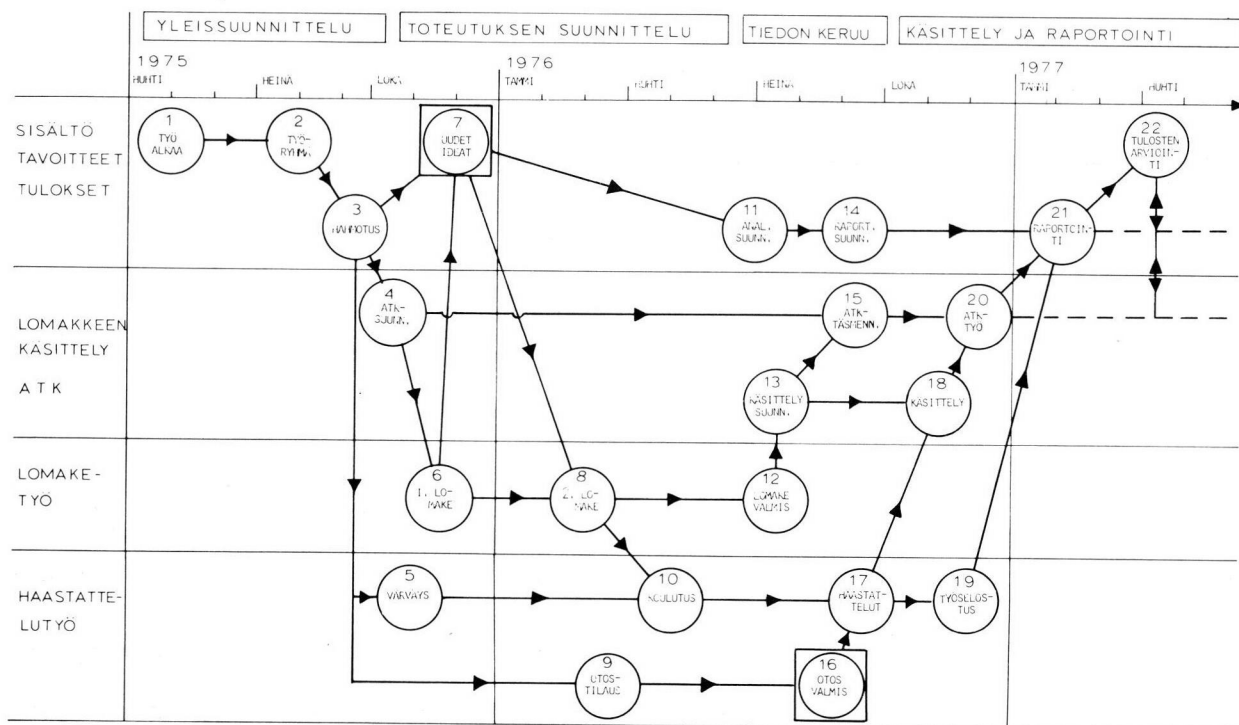
Tiedot kerättiin haastattelemalla vuoden 1976 henkikirjoista poimittu 2 988 hengen otos, joka edusti koko maan 15—69-vuotiasta väestöä. Työssä oli mukana kaikkiaan 64 haastattelijaa, ja haastattelut tapahtuivat vuoden 1976 syys—lokakuussa.

Jo tutkimuksen alkuvaiheista asti on yritetty pitää kirjaa tärkeimmistä käytännön työvaiheista ja niistä saaduista kokemuksista. Näin on tehty siltä varalta, että juomatapatutkimus joskus toistettaisiin. Juomatapatutkimus itsekin on suurimmaksi osaksi vuoden 1969 kulutustutkimuksen toisinto, jopa siinä määrin, että vertailukelpoisuus kulutustutkimuksen tietojen kanssa on ollut juomatapatutkimuksen keskeinen tavoite. Koska näyttää

siltä, että haastattelu- ja kyselytutkimussakin halutaan entistä useammin kuvata muutosta toistamalla samanlainen tiedonkeruu useamman kerran, on kunkin tutkimuksen yhteydessä kiinnitettävä myös entistä enemmän huomiota työn ”dokumentointiin” tulevien tarpeiden varalta. Samalla on tutkimustyön luonne muuttunut varsinkin tiedonkeruun kohdalla. Perinteisten, ainutkertaisten tutkimusten käsityöläismäinen toteuttaminen ei ole enää mielekäästä tietokoneiden aikakautena, jolloin vaaditaan entistä enemmän teknistä ammattitaitoa. Nämä tekniset seikat ovatkin etualalla, kun käymme selvittämään juomatapatutkimuksen vaiheita.

Oheisessa kaaviossa esitetään juomatapatutkimuksen vaiheet. Ylimmäksi on kaaviossa merkitty työn jakautuminen neljään päävaiheeseen: yleissuunnitteluun, toteutuksen suunnitteluun, tiedonkeruuseen sekä käsittelyyn ja raportointiin. Sen alapuolella on vaakasuora aika-akseli. Edelleen alaspäin mentäessä on koko kaavio jaettu neljään ”tasoon”. Mitä lähemmäksi kaavion alareunaa tullaan,

Kaavio 1. Eri työvaiheet juomatapatutkimuksessa —76

sitä lähempänä ollaan varsinaista tiedonkeruutapahtumaa. Kaavioon merkittyjä numeroita käytetään, kun siihen viitataan tekstissä.

Kaksi työvaihetta (7 ja 16) on merkitty erikseen neliöillä siksi, että niiden kohdalla tapahtuivat suurimmat muutokset alkuperäiseen suunnitelmaan nähden. Kutakin työvaihetta käsitellään tekstissä yksityiskohtaisemmin, ja kaavio on tarkoitettu vain osoittamaan, miten eri vaiheet riippuvat toisistaan. Varsinkin raportoinnin kohdalla kaavio on puutteellinen, koska raportointityöstä ei tähän mennessä ole vielä kokemuksia. Raportoinnin, ATK-työn ja tulosten arvioinnin välillä olevat kaksisuuntaiset nuolet kuvaavat näiden tasojen jatkuvaa vuorovai-
kutusta.

YLEISSUUNNITTELU

Yleissuunnitteluksi nimitämme vaihetta, jossa tehdään päätökset työn päälinjoista mutta ei vielä ryhdytä tositoimiin. Käytännössä yleissuunnittelu merkitsee samaa kuin tutkimussuunnitelman laatiminen. Tähän päävaiheeseen kuuluvat työn aloittaminen (1), työryhmän muodostaminen (2) ja tehtävän hahmotus kokonaisuudessaan (3). Myös tulevaa ATK-työtä suunniteltiin jo varhaisessa vaiheessa (4).

Tehtävän asettaminen ja työn aloittaminen

Alkoholitutkimussäätiö päätti virallisesti juomatapatutkimuksen tekemisestä vuoden 1975 alussa. Tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin ajan tasalla olevien tietojen saaminen suomalaisten alkoholin käytöstä. Tosiasiassa tällä tarkoitettiin vuoden 1969 kulutustutkimuksen toistamista siten, että sisältöön tehdään mahdollisimman vähäisiä muutoksia.

Työtä aloittamaan oli palkattu yksi kokopäivätoiminen tutkija. Koska kysymyksessä oli jo hyväksi havaitun tutkimuksen toistaminen, oli pääpaino työnkulun suunnittelussa ja tutkimuksen teknisen suorituksen kehittämisessä. Vaikka

tutkimusasetelma myöhemmin muuttuikin jonkin verran (7), tämä tekninen lähestymistapa osoittautui näin laajassa tutkimuksessa hedelmälliseksi. Kävi myös ilmi, että aloittelevan tutkijan kirjatiedot näistä teknisistä asioista eivät ole lähimainkaan riittävät.

On selvää, että tutkijan on paneuduttava myös tutkimusaiheensa sisältöön ja tehtävä se, ennen kuin työnkulusta ja teknisistä ongelmista voi tarkemmin puhuakaan. Tämä vaihe vei pari ensimmäistä kuukautta. Kun siinä oli jonkin verran edetty, tulivat selvitettäviksi eri työtehtävien vaatimat ajat, tarvittavat erikoistaidot sekä tarvittavat henkilömäärät. Tämänkaltaista tietoa on yleensä saatavilla vain kokemuksen kautta. Tällä kertaa olivat oivana apuna kulutustutkimuksen kokemukset, vaikka niitä ei ollutkaan tallennettu nimenomaan työnkulun suunnittelua silmälläpitäen. Juomatapatutkimuksen aloitusvaiheen tärkeimpiä opetuksia onkin, että laajassa tutkimuksessa on kiinnitettävä tietoisesti huomiota ideoiden ja kokemusten järjestelmälliseen tallentamiseen.

Parin kuukauden suunnitteluvaiheen jälkeen (1) ensimmäinen tutkimussuunnitelma oli valmis Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoiden yhteiseen käsittelyyn. Tämä suunnitelma oli lähinnä työvaihe- ja resurssitarvesuunnitelma. Sen yhteydessä keskusteltiin myös tutkimuksen sisällön kehittämismahdollisuuksista ja keskeisistä käytännön ratkaisuisista. Näistä tärkein oli kysymys siitä, annetaanko naisille otoksessa samanveroinen edustus kuin miehille. Ratkaisu oli naisille edullinen ja nosti otoksen koon sekä työmäärän puolta suuremmaksi kuin alunperin oli kaavailtu. — Tässä yhteydessä tehtiin myös toinen tutkimuksen kannalta tärkeä ratkaisu: työ päätettiin tehdä johdonmukaisesti ryhmätyönä.

Ryhmätyöskentely

Puhuttaessa tutkimuksen yhteydessä ryhmätyöstä tarkoitetaan usein sitä, että joukko tutkijoita on lyöttäytynyt yhteen

jonkin yhteisen aiheen ympärille. Juomatapatutkimuksen ryhmätyö on kuitenkin muuta. Työryhmään ei kuulukaan vain tutkijoita vaan myös niitä henkilöitä, jotka ovat mukana työn eri vaiheissa ja joilla jo ennestään on kokemusta tutkimuksen aikana ilmenevistä käytännön vaikeuksista. Tällainen työryhmä perustettiin ensimmäisen tutkimussuunnitelman käsittelyn jälkeen (2).

Laajassa haastattelututkimuksessa tarvitaan monenlaista kokemusta. Suunnittelun alkuvaiheissa näytti työ jakautuvan neljään lohkoon seuraavasti: tutkimuksen johtaminen ja koordinointi, haastattelutyön johto ja järjestelyt, lomakkeiden käsittely sekä ATK-työ. Käytäntö on ollut, että tutkimuksen vetäjä neuvottelee erikseen kunkin muun lohkon asiantuntijan kanssa tarpeen mukaan. Nyt haluttiin järjestää asia toisin: kunkin lohkon edustaja on mukana työn kaikissa vaiheissa riippumatta siitä, koskevatko esillä olevat asiat hänen tehtäväkenttäänsä vai eivät.

Ryhmään kuului aluksi neljä henkilöä: tutkimuksen vetäjä, haastattelutyön asiantuntija, ATK-mies ja sihteeri. Sihteerin erikoisalaksi oli kaavailtu lomakkeiden käsittelyä, sen ohella hänen tuli hoitaa tutkimuksen edellyttämä kirjeenvaihto ja arkistointi. Haastattelututkimus sisältää yllättävän paljon kirjeenvaihtoa ja byrokratiaa varsinkin silloin, kun haastattelijat ovat koulutuksessa ja kentällä. — Työn edetessä kävi selväksi, että alkuperäinen ydinryhmä ei riittäisi kaikissa työvaiheissa. Niinpä ryhmää laajennettiin tarpeen mukaan eri vaiheissa. Mukana olivat lomakesuunnittelija (6, 8, 12), kokenut lomakkeiden käsittelijä (8—), lomakkeen ruotsintaja (8—) sekä lomakkeiden vastaanottajat ja tarkistajat (10—). Tällainen työryhmän muunneltavuus tuntuu hyvältä ratkaisulta, koska siten saadaan ammattitaito ja kokemus joustavasti käyttöön rikkomatta ryhmätyön luonnetta.

Työryhmän työskentely perustui melko säännöllisesti parin viikon välein pidetyille kokouksille. Alkuun perehdyttiin esi-

kuvana olleeseen kulutustutkimukseen lukemalla sen raportteja ja muuta materiaalia. Sitten edettiin muihin Suomessa tehtyihin alan tutkimuksiin ja myös ulkomaisiin töihin. Tätä ”sisäänajovaihetta” kesti pari kuukautta (3). Kun sitten oli saatu syntymään yhteinen kokonaisnäkemys tehtävän sisällöstä ja vaiheista, voitiin ryhtyä laatimaan uutta, lopullista tutkimussuunnitelmaa, jossa kiinnitettiin huomiota myös tutkimuksen sisällön kehittämiseen. Tämä tutkimussuunnitelma esitettiin sitten tutkimuksen toimeksiantajalle, Alkoholitutkimussäätiölle, hyväksymistä varten.

Ryhmätyöskentely jatkui koko tutkimuksen valmistelun ajan ja jatkuu edelleenkin, kun on jo päästy aloittamaan raportointivaihetta. Alussa työskentely tuntui hankalalta, koska kenelläkään mukana olleella ei ollut kokemusta tällaisesta työskentelytavasta. Kokoukset yritettiin pitää melko vapaamuotoisina, jotta syntyisi otollinen ilmapiiri ideoitten esiintulemiselle. Parhaimmillaan ryhmätyön tulos olikin ”syntynyt eikä tehty”. Ryhmän koko vaikutti myös melkoisesti työskentelytapaan. Sopivimmalta tuntui 4—5 hengen ryhmä. Tämänkokoisessa ryhmässä päätökset pystyttiin tekemään äänestämättä, keskustelun perusteella. Kun väkeä on koolla enemmän, joudutaan asioiden eteenpäin viemiseksi turvautumaan joskus muodolliseen kokoukseenkäyttöön ja silloin kärsii ryhmätyössä välttämättömän vapaa ilmapiiri.

Työryhmä ei suinkaan ollut itseriittoinen, niin että ulkopuolista oppia tai apua ei olisi lainkaan tarvittu. Päinvastoin, ryhmätyö helpotti aikaisempien kokemusten hyväksikäyttöä, samalla tulivat omat puutteet ja hyvät puolet monipuolisesti esille. Erityisesti oli tässä työssä hyötyä suomalaisen alkoholitutkimuksen pitkästä perinteestä, joka lisäksi oli Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitoksessa helposti ja keskitettynä saatavilla.

TOTEUTUKSEN SUUNNITTELU

Yleissuunnitteluvaihe päättyi syksyllä

1975 lopullisen tutkimussuunnitelman käsittelyyn. Sen jälkeen alkoivat käytännön toimet: lomake suunniteltiin (6, 8, 12), haastattelijat värvättiin ja koulutettiin (5, 10) ja otos poimittiin (9, 16). Tämän ohella laadittiin tutkimukselle talousarvio. Myös koko tutkimuksen sisältö jouduttiin muokkaamaan uuteen uskoon (7).

Tutkimuksen talousarvio

Talousarvion laatiminen on aivan ensimmäisiä tehtäviä ryhdyttäessä tekemään tutkimusta. Juomatapatutkimus on tehty virkatyönä ja rahoitus on ollut joustava. Tutkimuksen varsinainen rahoittaja on Oy Alko Ab.

Tässä yhteydessä tyydytäänkin vain mainitsemaan joitakin suurimpia kustannuseriä, jotka odottavat haastattelu- tai kyselytutkimuksen tekijää. Ylivoimainen osa kustannuksista koostuu varsinaisesta haastatteluvaiheesta: haastattelijoiden palkoista, päivärahoista sekä majoitus- ja matkakustannuksista. Juomatapatutkimuksen haastattelijat, työkomennuksella olleet Alkon myyjät, ovat kalliimpaa työvoimaa kuin esim. opiskelijat. Vastapainona on heidän asiantuntemuksensa viina-asioissa. Toinen suuri menoerä, joka puolestaan jää tässä tapauksessa pieneksi, ovat ATK-kustannukset. Niihin sisältyvät myös otoksen poimintakustannukset, jotka tällaisessa suuressa tutkimuksessa ja monimutkaista menetelmää käyttäen voivat olla kymmeniä tuhansia. Juomatapatutkimuksen talousarviosta haastattelu- ja ATK-kustannukset yhdessä kattavat noin puolet.

Uudet sisältöideat

Tutkimusta oli ryhdytty toteuttamaan siinä käsityksessä, että sen sisältö säilyy melko tarkasti kulutustutkimuksen linjoilla. Kun sitten ensimmäinen lomakeversio oli saatu valmiiksi (6), syntyikin sitä kokeiltaessa ajatus myös sisällön laajentamisesta (7).

Kulutustutkimuksessa oli haastateltavien alkoholin käyttöä selvitetty kartoit-

tamalla heidän viimeisimpiä juomiskertojaan. Näin saaduista tiedoista muodostettiin sitten esimerkiksi alkoholin kokonaiskulutusta koskeva arvio. Samalla saatiin tietoja myös juomipaikoista ja juomaseurasta. Nyt todettiin, että olisi tarpeen kehittää tätä juomiskertojen kuvailua pitemmälle. Sitä varten jouduttiin haastattelulomaketta supistamaan ja muokkaamaan muilta osin ja laajentamaan juomiskertojen kohdalta. Jotta saataisiin tuntumaa siihen, miten juomiskertoja pitäisi kartoittaa, pyydettiin kutakin Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen henkilökuntaan kuuluvaa laatimaan parikolmekymmentä sanallista juomiskerran kuvausta. Näiden pohjalta laadittiin sitten kartoituskysymykset.

Vaikka tämä sisällön muutos tulikin melko myöhään ja yllättäen, se oli varmasti tervetullut koko tutkimuksen kannalta. Se pakotti työryhmän pois vanhasta turvallisesta mallista ja antoi sysäyksen muihinkin parannuksiin. Tällaisten tapausten varalta on tutkimuksen aika-tauluun jätettävä pelivaraa, jotta hyvät ideat eivät jäisi ajan puutteen takia toteutumatta.

Lomakkeen suunnittelu

Lomakkeen suunnittelussa tulivat ryhmätyön edut parhaiten näkyviin. Onhan lomake haastattelututkimuksessa juuri se kohta, jossa kaikki tarvittavat taidot kohtaavat. Siksi lomakkeen suunnitteluun — niin sisältöä kuin lomaketekniikkaakin ajatellen — on varattava runsaasti aikaa ja voimavaroja.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan lomakkeen suunnittelua vain lomaketekniikan kannalta. Silti on selvää, että tekniikka riippuu tutkimuksen sisällöstä eikä päinvastoin. Lomakkeen tekninen ratkaisu vaikuttaa kuitenkin paljon työn laatuun, mukavuuteen ja sujuvuuteen. Laadusta ei ole varaa tinkiä, mutta aikataulut kiristyvät kiristymistään. Tutkimusaineistoja uhkaa nykyisin vanhentuminen jo muutamassa vuodessa, ja siksi kannattaa jo työtä suunniteltaessa kiinnittää

huomiota aikaa vieviin työvaiheisiin. Tässä tapauksessa niitä näyttivät olevan lomakkeiden tarkistus ja koodaus sekä lävistäminen.

Perusratkaisussa päädyttiin siihen, että varsinainen tutkimuslaitoksella tehty koodausvaihe jäi kokonaan pois kahta avointa kysymystä lukuun ottamatta. Laitoksella tehtäväksi jäi vain eräiden tarkistustietojen merkitseminen. Itse asiassa koodaus siirtyi haastattelijoiden tehtäväksi: tiedot näet lävistettiin suoraan haastattelijoiden tekemistä merkinnöistä. Siksi lomakkeen piti olla sekä helppo täyttää että helppo lävistää.

Oheisessa kuvassa esitetään eräs haastattelulomakkeen sivu valmiiksi täytettynä. Lomakkeen sivut oli jaettu ryhmiin niin, että kutakin ryhmää vastasi reikäkortillinen tietoa. Kuvassa oleva sivu on lomakkeen alusta. Viiden ensimmäisen sivun tiedot mahtuvat oikeassa reunassa olevaan ruudukkoon. Nämä sivut ovat kavennettuja ja vasta vastausruudukon sisältävä sivu on normaalilevyinen, niin että ruudukko on koko ajan näkyvissä oikeassa reunassa. Tämä ratkaisu osoitautui kokonaisuudessaan varsin onnistuneeksi, vaikka parantamisen varaa tietysti jäi.

Kun lomakkeen ulkoasuun kohdistuvat kovat vaatimukset, on ammattitaitoinen lomakesuunnittelija suureksi avuksi. Samoin on välttämätöntä, että kaikki lomakkeen kanssa työskentelemään joutuvat — haastattelijat, tarkistajat, lävistäjät — voivat vaikuttaa lomakkeen muotoon. Niinpä nytkin esimerkiksi haastattelijat saivat tutustua lomakkeeseen vielä keskeneräisenä (8) ja tehdä sitten parannusehdotuksia harjoitushaastattelujen perusteella.

Lomakkeesta laadittiin kaikkiaan kolme koeversiota. Viimeiset parannukset tehtiin vasta haastattelijain koulutuskurssin jälkeen (12). Tämä ei ollut hyvä ratkaisu, vaan lomakkeen olisi pitänyt olla valmis lopullisessa muodossaan ennen haastattelijain koulutuskurssia (10). Nyt alituinen korjaaminen aiheutti epävarmuutta, joka olisi voitu välttää.

Vaikka lomakkeen suunnitteluun meni aikaa kaikkiaan yli puoli vuotta, se ei suinkaan tuntunut liialta. Yllättäviä viivytyksiä oli sattua aivan viime tingassa lomaketta painettaessa. Kun tekniikka kehittyy, työvaiheita tulee entistä enemmän ja samalla myös myöhästymisriski lisääntyy.

Haastattelijain värväys ja koulutus

Haastattelutyötä ja koulutusta käsitelään tarkemmin artikkelin toisessa osassa. Tässä esitetään vain päävaiheet. Haastattelijoiden värväykseen ryhdyttiin jo lomaketyön rinnalla (5). Kun haastattelijat olivat selvillä, alkoi koulutus vuoden 1976 alussa kirjeopiskelun muodossa. Näin tutustuttiin juomatapatutkimukseen ja aikaisempiin vastaaviin töihin. Seuraavassa vaiheessa tehtiin jo harjoitushaastatteluja lomakkeen koekappaleita käyttäen. Tehdyt haastattelut korjattiin tutkimuslaitoksella ja palautettiin haastattelijoille tutkistelua varten.

Toukokuun alussa järjestettiin nelipäiväiset koulutuskurssit (10), joilla koulutajina olivat työryhmän jäsenet sekä neljä kokenutta haastattelijaa. Kurssilla käytiin läpi työn päävaiheet, perehdyttiin lomakkeeseen, saatiin neuvoja erilaisten haastattelutilanteiden varalta sekä tehtiin harjoitushaastatteluja. Koulutuksen tulosta arvioitiin kurssin jälkeen tehtyjen harjoitushaastattelujen perusteella. Koulutus jatkui aivan haastattelutyön alkuun asti: vielä loppukesästä tehtiin harjoitushaastattelu ja saatu oppi kerrattiin haastattelijoiden kokoontuessa alueittain työtä aloittamaan.

Otoksen poiminta

Juomatapatutkimuksen otoksen oli määrä edustaa Suomessa vuoden 1976 alussa henkikirjoitettua 15—69-vuotiasta väestöä. Myös otannan suorittamisessa haluttiin säilyttää vertailukelpoisuus vuoden 1969 kulutustutkimuksen kanssa. Otantamenetelmä oli kaksivaiheinen. Ensin arvottiin joukko kuntia, sitten kuntien

Kuva 1. Haastattelulomakkeen sivu valmiiksi täytettynä

12	Seuraavaksi esitän muutamia väitteitä, jotka koskevat alkoholin käyttöä. Kertokaa, mitä mieltä olette kustakin väitteestä. Vaihtoehdot ovat täällä kortilla. Koettakaa vastata jokaiseen väitteeseen, vaikka ette itse käyttäisikään alkoholia.	KORTTI 1					
	Kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu tavalliseen elämään.	ehdottomasti samaa mieltä	osapuolteen samaa mieltä	vaikeaa sanoa	hiukan eri mieltä	ehdottomasti eri mieltä	
		1	2	3	4	5	
	13	Alkoholista ei ole kenellekään mitään todellista iloa.	5	4	3	2	1
	14	Ryppy silloin tällöin vaikuttaa vain piristävästi eikä sitä voi pitää sopimattomana.	1	2	3	4	5
15	Suomessa käytetään aivan liian paljon alkoholia.	5	4	3	2	1	
16	Vuoden 1969 alusta lähtien keskiolutta eli III-olutta on myyty elintarvikekaupoissa.						
	Onko alkoholin väärinkäyttö täysi-ikäisten keskuudessa mielestänne vähentynyt, pysynyt ennallaan tai lisääntynyt sen jälkeen kun keskiolut vapautettiin?						
	1 vähentynyt						
	2 pysynyt ennallaan						
3 lisääntynyt							
17	Entä nuorison keskuudessa?						
	1 vähentynyt						
	2 pysynyt ennallaan						
18	Miten mielestänne yleisön pitäisi saada ostaa keskiolutta eli III-olutta?	KORTTI 2					
	1 ei mistään						
	2 vain Alkon myymälästä viinakortilla						
	3 vain Alkon myymälästä ilman viinakorttia						
	4 elintarvikekaupoista, joilla on myyntilupa						
	5 kaikista elintarvikekaupoista						
6 ei osaa sanoa							
19	Entä miten yleisön pitäisi saada ostaa A-olutta?	KORTTI 2					
	1 ei mistään						
	2 vain Alkon myymälästä viinakortilla						
	3 vain Alkon myymälästä ilman viinakorttia						
	4 elintarvikekaupoista, joilla on myyntilupa						
	5 kaikista elintarvikekaupoista						
6 ei osaa sanoa							

K no	4	4	0	1	4
H no	3	3	3	3	4
HJA	5	5	10		4
TYKS	3	0	1		13
PVM	1	2	0	9	17
1	1	18			
2	2	3	20		
3	1	21			
4	4	1	22		
5	4	24			
6	8	25			
7	1	26			
8	5	2	28	18	12018
9	2	29			
10	2	1	0	0	33
11	3	4	0	0	37
12	1	38			
13	2	39			
14	2	40			
15	3	41			
16	3	42			
17	3	43			
18	4	44			
19	3	45			
20	2	46			
21	2	47			
22	2	48			
23	1	49			
24	2	50			
25	2	51			
26	1	52			
27	1	53			

sisältä äänestysalueita ryvästystä varten ja lopuksi itse haastateltavat. Otoksen suuruus oli 2 988 henkeä.

Kuvattu otantamenetelmä oli käytännössä varsin monimutkainen, mutta sillä saavutettiin etuja itse haastattelutyön järjestämisessä. Kuntien ja äänestysalueiden poimimiseen tarvittavien tietojen keruu vei aikaa yli kaksi kuukautta. Aivan yksinkertaista ei ollut varsinaisten haastateltavienkaan poiminta. Henkikirjatietojen käyttö lupa anottiin Väestötietokeskuksesta (9) ja itse poimintatyö tehtiin Valtion tietokonekeskuksessa. Kun poimintamenettely oli näinkin mutkikas, yhteydet tietokonekeskukseen olisi pitänyt hoitaa aikaisemmin ja nimenomaan käymällä siellä henkilökohtaisesti. Nyt näin ei tehty ja tuloksena oli melkoisia epäselvyyksiä. Tilannetta kiristi vielä se, että vuoden 1976 henkikirjatiedot valmistuivat heinäkuussa — vajaat kaksi

kuukautta ennen haastattelujen alkupäivää. Niinpä tärkein kaikista, haastateltavien osoitekortit, olikin myöhästyä pahan kerran (16). Opetus tästä kummalluksesta oli, että näin monimutkaista ja tärkeää asiaa ei voi valmistella liian aikaisin eikä liian perusteellisesti.

Loppusilaus

Edellä esiteltyjen toimien jälkeen oli kaikki valmista haastattelutyön aloittamiseksi. Kesän aikana oli suunniteltu lomakkeiden käsittely laitoksella (13), samoin oli täsmennetty ATK-suunnitelmia (15), joita oli valmisteltu koko suunnitteluvaiheen ajan (4). Esillä oli ollut myös alustava raportointisuunnitelma (14). Syyskuun alussa, päivän aikataulusta myöhässä, alkoi sitten tiedon keruu (17).

Alkoholipolitiikka Vol. 42: 11—18, 1977